

Integrovaný manažment krajiny pomôže Východoslovenskej nížine

Krajina Východoslovenskej nížiny prešla v minulých desaťročiach rozsiahlymi zmenami. Rozľahlé mokrade boli v časoch socializmu pomocou veľkoplošných meliorácií a odvodnenia hustou kanálovou sieťou zmenené na polia alebo lúky s výrazne zmeneným vodným režimom. Došlo k markantnému ochudobneniu biologickej rozmanitosti v území a vznikol systém, ktorý si vyžadoval vysoké náklady na pravidelné udržiavanie. Niet preto divu, že po spoločenských zmenách v roku 1989 začal postupne kolabovať a umelo udržiavané intenzívne poľnohospodárstvo v regióne prešlo obrovským poklesom. Objavili sa legitímne otázky, týkajúce sa ďalšieho smerovania tohto pozoruhodného územia, ktoré je však ekonomicky aj politicky na pokraji záujmu. Obnova pôvodnej krajiny je už nereálna, lebo sa zmenila sídelná štruktúra aj využitie krajiny. Intenzívne poľnohospodárske využívanie je však tiež ďalej neudržateľné v podobe, v akej tu fungovalo koncom 80. rokov.

Projekt UNDP/GEF

Odpovede na tieto otázky sa snažil hľadať aj projekt UNDP/GEF „Integrácia princípov a postupov ekologického manažmentu do krajinného a vodohospodárskeho manažmentu na Východoslovenskej nížine (región Laborec-Uh)“, ktorý začal v roku 2007 a v tomto roku ukončí svoje aktivity. Implementačnou agentúrou projektu je Slovenský vodohospodársky podnik, š. p., ktorý projekt realizuje v spolupráci s

partnermi: Stavebnou fakultou Slovenskej technickej univerzity, občianskym združením SOSNA, Slovenskou ornitologickou spoločnosťou-Birdlife Slovakia, DAPHNE-Inštitútom aplikovanej ekológie a GWP Slovensko.

Takáto pestrá zostava partnerov projektu mala pomôcť naplniť jeho hlavný cieľ: uľahčiť prechod vodohospodárskych manažérov, farmárov a ďalších zainteresovaných subjektov na Východoslovenskej nížine z konvenčných techník vodohospodárskeho a poľnohospodárskeho riadenia na prax integrovaného manažmentu ekosystému. Projekt sa snažil ukázať, ako uplatniť v poľnohospodárskej a vodohospodárskej praxi postupy, ktoré zabezpečia ekologické funkcie a verejnoprospešné služby tak, aby prinášali ekonomický úžitok poľnohospodárom, vodohospodárom aj miestnym komunitám. Hlavným cieľom projektu v oblasti ochrany biodiverzity bola obnova mokradových biotopov v širšom okolí Senianskych rybníkov. Nešlo však iba o obnovu samotnú, ale aj o zakomponovanie ochrany a využívania mokradí do širšieho poľnohospodárskeho a vodohospodárskeho manažmentu územia.

Obnova mokradí

Oblasť Senianskej depresie predstavuje územie, ktoré v minulosti tvorili rozsiahle plochy mokradí. Na jar, v čase topenia snehu, sa tu vytváralo veľké jazero z vody stekajúcej z Vihorlatských vrchov. Po odvodnení sa paradoxne najmä v lete začalo v území prejavovať sucho. Rozsiahle plochy ornej pôdy si vyžadovali množstvo materiálnych vstupov, ktoré sú vyššie ako tržby za predaj produktov. Preto sa na začiatku projektu predpokladalo, že jeho aktivity sa budú sústreďovať najmä na dve oblasti – obnovu vodného režimu vo vybraných územiach a zmenu využitia pôdy, najmä zatrávňovanie ornej pôdy na podmáčaných lokalitách. Veľmi skoro sa však ukázalo, že miestni obyvatelia takéto návrhy vnímali ako hrozbu a nie ako impulz pre rozvoj územia. Vznikli obavy, že obnova vodného režimu môže viesť k zaplavovaniu obcí. Súviselo to aj s nedorozumením pri komunikácii s dotknutými subjektmi na začiatku projektu, kedy sa ukázalo, že miestni obyvatelia chápajú pojmy, ako napríklad mokraď, zaplavovanie, obnova vodného režimu, inak ako ekológia. Navyše, silné ekonomické skupiny v území videli v aktivitách projektu ohrozenie svojich pozícií. Projektový tím preto musel často veľmi flexibilne meniť pôvodne navrhnuté zámery a hľadať spôsoby, ako ich priblížiť k dosiahnutiu cieľov projektu.

Veľmi významným faktorom sa ukázalo vlastníctvo pôdy. Partner projektu SOS/Birdlife Slovakia v území systematicky vykupuje pôdu, aby mohol realizovať svoje ochranné aktivity. Práve na tejto pôde, na lokalite Ostrovík, boli realizované niektoré obnovné opatrenia projektu. Na lokalite uskutočnili navýšenie hrádze a opravu stavidiel na kanáloch, ktoré odvádzajú vodu do toku Čierna Voda. Týmto technickými opatreniami vytvorili vhodné podmienky na riadené zaplavovanie lokality, čo sa už teraz veľmi pozitívne odráža na biodiverzite územia. V území sa zvýšil počet hniezdiacich bahniakov. Počas migrácie sa na lokalite zastavujú mnoho početnejšie skupiny sťahovavých vtákov, rozšírili sa plochy zaplavovaných rastlinných



Zaplavené lúky na lokalite Blatá



Tašulský les – jeden z posledných zvyškov zachovaného lužného lesa v projektovom území



Revitalizačné práce na lokalite Ostrovík umožnili jej riadené zaplavovanie



Foto: Peter Sabo

Mokrade Senianskej depresie lákajú početné skupiny pozorovateľov vtákov

spoločenstiev. Lokalita sa pritom poľnohospodársky využíva, lúky kosí súkromný hospodár, plánuje sa spásanie hovädzím dobytkom. Tieto skutočnosti jednoznačne preukazujú, že aj po obnove pravidelného zaplavovania je možné poľnohospodárske využitie takéhoto územia.

Obnovné opatrenia neboli realizované iba na pozemkoch SOS/Birdlife Slovakia, ale podarilo sa nadviazať spoluprácu aj s farmármi, ktorí pochopili, že využívanie podmáčaných plôch ako ornej pôdy nie je vhodné a mali záujem o zmenu týchto plôch na trávne porasty. Následne bolo zrealizované zatravnenie, pri ktorom bol použitý aj semenný materiál, nazbieraný na zaplavovaných lúkach v území. Popri obnove lúk sa pozornosť sústredila aj na obnovu lesných biotopov a nelesnej drevinovej vegetácie. Nedostatok týchto prvkov v území zdôrazňovali najmä spolupracujúci starostovia. V spolupráci s týmito starostami boli vybrané plochy na viacerých lokalitách, ktoré budú zalesnené, resp. na nich bude vysadená líniová drevinová vegetácia. Tým by sa v budúcnosti mohol zmierniť ich nedostatok v území.

Cieľom obnovných opatrení je na základe pozitívneho príkladu povzbudiť miestnu komunitu pri revitalizácii krajiny. Veríme, že pozitívny dosah týchto opatrení sa prejaví na všetkých zložkách životného prostredia v území a na kvalite života jeho obyvateľov. Celkovo sa podarilo obnoviť alebo zlepšiť stav mokradí na ploche 1 361 ha.

Vodohospodársky manažment územia

Významnou časťou projektu bolo hľadanie riešení pre alternatívny vodohospodársky manažment územia, ktorý integruje rôznorodé záujmy kľúčových miestnych „hráčov“. Pracovníci SVP, š. p., Banská Štiavnica, odštepny závod Košice, vypracovali *Plán manažmentu povodia Čiernej Vody* v súlade s požiadavkami EÚ – Rámcovej smernice o vodách a súčasne aj vodného zákona SR. Skúsenosti z vypracovania tohto plánu ukázali, že takýto integrovaný prístup na úrovni relatívne malého povodia má veľa výhod oproti dosiaľ aplikovanému plánovaniu na celoslovenskej úrovni. Vznikol dokument, ktorý môže poslúžiť ako vzor a alternatíva pre plánovanie v nasledujúcich plánovacích cykloch aj v iných čiastkových povodiach.

Vodohospodári sa však zapojili aj do praktických revitalizačných aktivít. V spolupráci s kolegami z STU sa sústredili najmä na hľadanie riešení, ako zlepšiť prietoky tokov pretekajúcich územím. V rámci projektu sa podarilo opraviť stavidlo na zbernom kanáli pri Nižnej Rybníci. Tým sa zabezpečilo vyššie dotovanie vody do vodného toku Okny, ktorý preteká projektovým územím, a zlepšilo sa okrem iného dotovanie vody z Okny do NPR Senianske rybníky. Z vyššej hladiny v toku môžu profitovať aj majitelia hospodársky využívaných rybníkov.

Podpora udržateľného regionálneho rozvoja

Na prvý pohľad sa môže zdať, že miestny rozvoj a obnova mokradí spolu príliš nesúvisia, ale je to iba zdanie. Je totiž oveľa jednoduchšie presadzovať obnovu a ochranu mokradí tam, kde je miestna ekonomika integrovaná s ochranou prírody a rešpektuje miestne prírodné danosti.

Na začiatku sme však začínali v území, kde to neplatilo. Aj preto bola významnou súčasťou projektu podpora budovania miestnych partnerstiev a udržateľného miestneho rozvoja. Projekt napomohol založeniu občianskeho združenia *Medzi riekami*, ktoré zastrešuje tieto aktivity v spolupráci s partnerom projektu, občianskym združením SOSNA. Popri vypracovaní stratégie rozvoja územia sa rozbehli mnohé aktivity, zamerané na oživovanie miestnych tradícií. Uskutočnili sa exkurzie a workshopy na podporu tradičných výrobných aktivít v území, ako napr. chov mangalic alebo pestovanie technického konope. Pre vybraných záujemcov z regiónu sa vypracovali



Foto: Peter Sabo

Oblasť Senného patrí k najvýznamnejším ťahovým lokalitám vtáctva na Slovensku



Foto: Peter Sabo

Mokrade v NPR Senianske rybníky



Foto: Ján Uhrín

Revitalizačné práce na priepuste pri lokalite Blatá

podnikateľské plány, zamerané napr. na podporu pasienkárstva, rozvoj turistického ruchu v území a iné. Cieľom bola podpora ekonomických aktivít miestnych obyvateľov, ktoré sú v súlade s prírodnými danosťami a sú dlhodobu udržateľné.

Budúcnosť Východoslovenskej nížiny

Náš projekt nemal ambíciu vyriešiť všetky environmentálne problémy Východoslovenskej nížiny, skôr chcel pilotnými aktivitami ukázať, ako je možné alternatívne rozvíjať toto špecifické územie a integrovať ochranu prírody, vodné hospodárstvo a poľnohospodárstvo. Skúsenosti z projektu ukázali, že je to možné, vyžaduje si to však spoluprácu všetkých partnerov a zapojenie miestnych obyvateľov, ktorí musia sami prísť na to, že ich budúcnosť nezávisí od grandióznych projektov ani bratislavských či bruselských dotácií, ale od ich dobrých nápadov a širokej spolupráce všetkých záujmových skupín. Viac nájdete na www.laborecuh.sk.

Mgr. Dobromil Galvánec, PhD.

Ing. Peter Sabo